

מראי מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

מגילה כט: בענין שואלין ודורשין ל' יום לפני החג

1. גמ' מגילה כט:, וז"ל, "אלא על השקלים מנלן אמר ר' טבי אמר רבי יאשיה דאמר קרא זאת עולת חודש בחדשו אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה קדמינן וקרינן באחד באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש, כמאן דלא כרבן שמעון בן גמליאל דאי רבן שמעון בן גמליאל האמר שתי שבתות דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות אפילו תימא רבן שמעון בן גמליאל כיון דאמר מר בחמשה עשר בו שולחנות יושבין במדינה ובכ"ה יושבין במקדש משום שולחנות קדמינן וקרינן."

2. מגילה ד., וז"ל, "ואמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום, מאי אריא פורים אפילו י"ט נמי דתניא משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג, פורים איצטריכא ליה."

3. ר"ן דף ב: בדפי הריף, וז"ל, "משה תקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח וכו'. כלומר ששואלין ומפרשין הלכותיהן, והא דאמרינן בעלמא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום ההוא ענינא אחרינא הוא דלאו למימר דמחייבין מהאי זימנא לדרוש בהלכות פסח אלא לומר שהשואל בהם בבית המדרש באותו זמן מיקרי שואל כענין דקיי"ל בשני תלמידים שואלין שאם אחד שואל כענין ואחד שלא כענין שנוקקין תחלה לשואל כענין."

4. טורי אבן מגילה כט:, וז"ל, "כמאן דלא כרשב"ג. קשיא לי, ולרבנן מי ניחא הא כיון דשואלין ל' יום קודם למעשה והא בניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה וקיי"ל דתמיד טעון ביקור ד' ימים קודם שחיטה, א"כ תמיד של ר"ח ניסן צריך ללוקחו ד' ימי קודם לו וצריך שתהי' תרומה חדשה בו ביום, וא"כ אע"ג דקרינן באחד באדר ליכא ל' יום עד הפרשת תרומה חדשה."

ורש"ש שם, וז"ל, "כמאן דלא כרשב"ג. עיי טורי אבן דר"ל שהיו תורמין תרומה חדשה ד' ימים קודם ר"ח ניסן. ותימה דהרי משנה ערוכה רפ"ג דשקלים דהיתה בפרוס הפסח, וכן בירושלמי שם רפ"א איתא דהיתה בר"ח ניסן, ועו"ש כתחילתה שנאמר ויהי בחדש הראשון כו', באחד לחדש כו', ותאני עלה בו ביום נתרמה תרומה כו', (וזה ג"כ דלא כפרש"י בר"פ תשא פסוק ט"ו ע"ש) וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהלכות שקלים ה"ה. אך ק"ל דשם תנן והן גרנות למעשר בהמה דר"ע, ובבכורות (נח.) מוכח דלר"ע היה הגורן ביום אחרון דאדר, וכ"פ הרמב"ם פ"ז מהלכות בכורות הל"ח. וצ"ל דהן גרנות לאו דוקא, דהתרומה היה ודאי בר"ח ניסן כנ"ל, וכן פשטא דברייתא בר"ה (ז) כמש"כ שם בס"ד. שוב ראיתי להתווי"ט בשקלים שם שהעלה דברי הרמב"ם בצ"ע, ונעלמו מכ"ת הראיות שהבאתי."

5. בית יוסף או"ח ריש סימן תכ"ט, וז"ל, "תניא שואלין בהלכות פסח קודם הפסח שלשים יום. בפרק קמא דפסחים (ו.), ואם תאמר והא תניא בפרק בני העיר (מגילה לב.) משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בהלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג, ויש לומר דהא דתניא שואלין ודורשין קודם הפסח שלשים יום לאו למימרא דאנו מחוייבים לשאול ולדרוש בהלכות הפסח אלא

דמשום דקיימא לן בעלמא (תוספתא סנהדרין פ"ז ה"ה) בשני תלמידים ששואלים אחד שואל כענין ואחד שלא כענין נזקקין לשואל כענין אתא לאשמועינן דכל ששואל בהלכות הפסח שלשים יום קודם לפסח חשיב שואל כענין וכן פירש הר"ן (מגילה ב: ד"ה פורים, פסחים ב: סד"ה העושה).

ועוד יש לומר דדיני פסח על כל פנים צריך להודיעם לעם קודם לפסח שלשים יום כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת החיטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתייהו מקמי הכי מה שאין כן בשאר מועדים דבעצרת ליכא דינים יותר מבשאר יו"ט ובסוכות אף על גב דאיכא מצות סוכה ולולב אין צריך ללמוד בהם כל כך דינים דאפילו סוכת גנב"ך ורקב"ש כשרה (סוכה ח:) ובדפנות סגי בשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח (שם ו:) ולולבים ואתרוגים רובם כשרים ועוד שאין טרחת סוכה ולולב מרובה ודיין להתעסק בהם בערב החג ומשום הכי לא בעי לשאול ולדרוש בהלכותיו כל כך זמן קודם, והא דתניא ששואלין בהלכות פסח בפסח והלכות חג בחג היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוינו במועד ההוא וגם כן לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביו"ט ותדע דדומיא דעצרת קתני שאין בו הלכות אחרות אלא אלו וכן שואלין בפסח וחג לא קאמר אלא על הלכות אלו אבל שאר הלכות קודם לכן שואלין ודורשין בהם - לפסח שלשים יום קודם ובסוכות יום או יומיים.

ועוד יש לומר דבפרק קמא דעבודה זרה (ה:) אמרינן דטעמא דבעינן קודם לפסח שלשים יום מפני הקרבן כדי לבדוקו ממומין כלומר [כיון] שכל ישראל חייבין להקריב קרבן לחג זה צריכין שלשים יום לדרוש להם בהלכות הפסח כדי שיהא שהות לכולם ליקח להם קרבנות בדוקים ממומין, ואף על גב דהשתא בעוונותינו אין לנו קרבן כיון דבזמן שהיה קרבן התקינו שיהו דורשין שלשים יום קודם תקנה לא זזה ממקומה."

6. וט"ז שם סק"א, וז"ל, "שואלים בה' פסח. הקשה הר"ן מהא דתנן משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשין ה' פסח בפסח כו' ותי' דאין חיוב לשאול ולדרוש אלא נ"מ דליהוי שואל כענין כו'. ולי"נ דנ"מ רבתי לענין ממון דאיי' בפי' השואל ד' צ"ז אמרו לי' רבנן לרבא שאיל לן מר, פירש"י רבינו נשאל למלאכתנו ללמוד לנו תורה שיושב ומלמד לנו תורה כל היום ואם נשאל ממנו בהמה ומתה נפטר דהוי שאלה בבעלים, איקפד רבא א"ל לאפקועי ממונא קבעיתו אדרבה אתון שאלתון לי דאלו אנא מצי לאשתמוטי ממסכתא למסכת', פי' כשאני חפץ להתחיל במסכת' אחרת שלא תשכח ממני אין אתם יכולי' למחות בידי, אתון לא מציתו לאשתמוטי, ולא היא איהו שאיל להו ביומי דכלי' כשדורשין לפני הרגל בה' הרגל דלא מצי לאשתמוטי למסכת' אחרת ואינהו שאילו לי' בשאר יומי, וא"כ יש נ"מ לענין אם שאלו התלמידים בהמה מהרב תוך לי' יום קודם פסח ומתה פטורים דאותו זמן משועבד הוא להם והוי שאלה בבעלים כנ"ל נכון."

ופרי מגדים במשבצות זהב שם אות א' (מופיע באתר)

ומקור חיים שם (מופיע באתר)

7. מחצית השקל שם אות א', וז"ל, "וכ"כ רש"א בסוכה דף ד' אהא דתנן התם סוכה ישנה ב"ש פוסלים ובי"ה מתירים ותנן שם איזה סוכה ישנה כל שעשאה שלשים יום קודם לחג הסוכות ופירש"י טעמא דב"ש דבעי שיעשה הסוכה לשמה אבל עשאה סתם פסולה אבל אם עשאה תוך שלשים לחג כיון דשואלין בהלכות חג סתמיה עשאה לשמה, ומזה כתב מהרש"א דמוכח דלא כהרב"י דמזה מוכח דגם בסוכות דרשין שלשים יום קודם החג וממילא ה"ה בעצרת דמ"ש."

8. ביאור הלכה בתחילת סימן תכ"ט, וז"ל,

"שואלין וכו' בטור איתא שואלין ודורשין והוא כגירסת הגמרא דילן בפסחים דף ו' ובבכורות דף נ"ח וברי"ף הגירסא שואלין לבד וכן הגירסא בע"ז ובסנהדרין י"ב ולכאורה אין נ"מ בזה דכונה אחת הוא לישא וליתן בהלכות הפסח קודם הפסח וכן איתא ברש"י ר"ה דף ז' וב"ק קי"ג שהיו דורשין ברבים בהלכות הפסח קודם פסח ל' יום אכן בר"ן פ"ק דפסחים ופ"ק דמגילה אמר דמה שאמר שואלין היינו דבזה הזמן אם באו ב' תלמידים ואחד שאל בהלכות פסח נזקקין לו קודם דהוא בכלל שואל כענין אבל אין חיובא ללמוד ל' יום קודם ה"פ רק בפסח גופא וזהו מה ששינוי מרע"ה תיקן להם לישראל שיהו דורשין הלכות פסח בפסח וכו' לפיכך דייק כאן בלשון שואלין לבד ודבריו הן דברי הרשב"א בספ"ד דמגילה אבל כמה ראשונים פליגי עליהו רש"י בכמה מקומות ותוספות בפ"ק דמגילה דף ד' והרוקח בכולהו מבואר להדיא דחיוב לדרוש מקודם בהלכות פסח שלשים יום וכן בעיטור העתיק הגירסא שואלין ודורשין וכן באו"ז העתיק דדורשין שלשים יום קודם וגם קשה מאוד דהלא בסנהדרין י"ב משמע להדיא דהאי שואלין דורשין הוא דקאמר הש"ס שם דהלא מפוריא דרשינן בהלכות הפסח דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום וגם עיקר הענין מוכח כן דאלו מפני שנוזקקין לתלמיד ששואל כענין לא שייך לומר דמשום זה יזלזלו בחמץ דאין כאן פרסום כלל בזה שמשלב לתלמיד כששואל וכבר ראיתי שעמד הב"ח על הר"ן מסוגיא דסנהדרין הנ"ל וכן הפרי חדש וכן בע"ת כתב דמסוגיא דע"ז דף ו' לענין קרבנות שם ג"כ לא משמע כדברי הר"ן.

שוב מצאתי בשאלתות שכתב נמי בפשיטות וז"ל ותלתין יומין קמי פסחא דרשינן במילי דפסחא כדתניא שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום וביותר מבואר כן להדיא בהלכות גדולות וז"ל ומקמי פסחא בתלתין יומין מיבעי ליה לישראל למיגמר מילי דפסחא ואגמורי אנשי ביתיה דתניא שואלין בהלכות

הפסח וכו' א"כ נמצא דעת הר"ן והרשב"א יחידאין הם נגד כל הראשונים הנ"ל [וגם בסוגיא גופא מרשב"ג מוכח דלאו להשיב לשואל לבד קאי ורק ללמוד ולזכור ההלכות ומרשב"ג נשמע לת"ק דלא פליגי רק לענין זמן אבל לא בעצם הענין אח"כ מצאתי שעמד בזה במטה יהודה] ומה דאיתא בסוף מגילה משה תיקן להם לישראל שיהו דורשין הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת וכו' כבר תירצו ע"ז המפרשים עיין ב"י וב"ח וש"א ובביאור הגר"א משמע דמפרש דאין הכונה דוקא על יום החג לבד רק על יום החג ועל כל הזמן שמקודם כפי שמבואר במקום אחר וכעין זה כתב ג"כ הב"ח [אלא שהוא כתב דלאחר שלמד ל' יום קודם שוב א"צ ללמוד בחג עצמו והרבה אחרונים חולקין עליו] והפ"ח

והנה בח"י העיר דבר חדש לתרץ בזה קושית כל האחרונים דאיתא בירושלמי פ"א דפסחים ה"א שואלין בהלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג בבית ועד שואלין קודם לשלשים יום וכן איתא ג"כ בתוספתא דמגילה [וז"ל הפ"מ שם שואלין בהלכות פסח בפסח. כ"א ואחד בביתו אבל בבית ועד שמתקבצין הרבה בביה"מ ללמוד שואלין קודם לשלשים יום] וכן הפ"מ שם ג"כ כתב דהא דסוף פרק בני העיר שלא בבית ועד קמיירי דהיינו לכל אחד ואחד בביתו והא דשלשים יום קודם היינו בבית הועד וכעין של משה דהיינו בבית הועד

אמנם בא"ר סתר דברי החק יעקב וז"ל כיון דבש"ס דילן בכמה מקומות [בפסחים ו' במגילה כ"ט ובסנהדרין י"ב ובע"ז ה'] מיייתי הגמרא ברייתא זו בסתם שואלין קודם ל' יום ולא לישתמיט בחדא דוכתא לומר בבית הועד אלמא דלא ס"ל הכי לש"ס דילן וכן משמע לכאורה בע"ז שם וכ"פ הב"ח דמצוה לכל אחד להתחיל ללמוד ה"פ מפורים עכ"ל ובאמת בדברי הבה"ג הנ"ל שהעתקתי מבואר כדבריו. ועכ"פ בביהמ"ד בחבורות בודאי יש חיוב ללמוד שלשים יום קודם אף לדברי הירושלמי וכמו שכתב הפ"מ."

ושער הציון שם אות ה', וז"ל, "עייין בחק יעקב וכדבריו מבואר ברמב"ם פ"ג מהלכות תפלה הלכה ח'. והנה האחרונים רצו לומר דלכך העולם מקילין בדבר משום דסומכין על קריאת התורה בענינו של יום, ובאמת מלשון הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת משמע דהלכות ממש קאמר מה שאסור ומה שמותר וכן מוכח בילקוט ריש פרשת ויקהל עיין שם, וברמב"ם הנ"ל ג"כ משמע להדיא דשני ענינים הם עיין שם."

9. רמב"ם פ"ג מהלכות תפילה הלכה ח', וז"ל, "ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו ושואלין ודורשין בענינו של יום בכל מועד ומועד."